

strateginen **TUTKIMUS**

**Mutkikkaiden
oikeusjärjestelmien
resilienssi
kestävyysmurroksessa
(RELIEF)**

Tilannekuvaraportti 2024

SUOMEN AKATEMIA

1. Tiivistelmä

RELIEF-hankkeessa tutkitaan tieteidenvälisesti oikeusjärjestelmän roolia ja vaikutuksia oikeudenmukaisen kestävyysmurroksen toteutumisessa. Hanke keskittyy siihen, miten oikeusjärjestelmän rakenteelliset esteet vaikuttavat kestävyysmurroksen toteutumiseen ja mitkä ovat oikeuden vaikutukset monimutkaisissa, kestävyysmurrokseen linkittyvissä yhteiskunnallisissa rakenteissa. Kestävyysmurroksella viitataan erityisesti kunnianhimoisten ilmasto-, luonto- ja ympäristötilatavoitteiden saavuttamiseen 2020-luvun aikana, mutta niin, että oikeusjärjestelmän keskeiset arvot – ja tätä kautta yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus – turvataan. Tällaisia arvoja ovat muun muassa demokraattinen päätöksenteko, toimivallanjako eri julkisten ja yksityisten toimijoiden välillä yhteiskunnassa sekä kilpaillut markkinat.

Hankkeessa toteutettava tutkimus tukee konkreettisesti EU:n ympäristökestävyystavoitteiden saavuttamista Suomessa, keskittyen erityisesti ilmastonmuutoksen hillintään, luontokadon ehkäisyyn, luonnon ennallistamiseen ja vesien suojeluun. Hankkeessa tutkitaan, kuinka oikeusjärjestelmä voi tukea kestävyysmurrosta ilman, että oikeusvaltion periaatteita horjutetaan. Tavoitteena on auttaa julkisia ja yksityisiä toimijoita tunnistamaan roolinsa ja vaikutusmahdollisuutensa kestävyysmurroksessa sekä havaitsemaan sellaisia potentiaalisia lainsäädännöllisiä muutoksia, jotka edistävät kestävyysmurrosta.

Hanke asemoituu osaksi tieteidenvälistä ja kansainvälistä tutkimuskenttää. RELIEF tarjoaa kaivatun oikeudellisen näkökulman kestävyystutkimukseen tarkastelemalla oikeuden roolia kestävyysmurroksessa. Hankkeen päämääränä on luoda innovatiivisia ja samalla legitiimeiksi koettuja lähestymistapoja, jotka tukevat oikeudellisten muutosten tunnistamista ja toimeenpanoa kestävyysmurroksen edistämiseksi sekä niiden vaikuttavuuden arvioimista.

RELIEF-hanke edistää monitieteistä yhteistyötä yhdistämällä oikeustieteellisiä, hallintotieteellisiä, taloustieteellisiä ja kestävyystieteellisiä näkökulmia. Hankkeessa pyritään edistämään sektorirajat ylittävää vuoropuhelua ja tutkimusyhteistyötä oikeusjärjestelmän muutoksen tukemiseksi. Lisäksi hanke järjestää sidosryhmätilaisuuksia ja työpajoja, joiden avulla voidaan tunnistaa oikeusjärjestelmän murrospisteitä ja edistää kestävää muutosta yhteiskunnassa. Hanke osallistuu myös useisiin lainsäädännönvalmistelu- ja kehitysprosesseihin yhteistyössä keskeisten ministeriöiden ja muiden toimijoiden kanssa.

2. Yhteiskunnallinen haaste

2.1. Mikä yhteiskunnallinen haaste on hankkeen tutkimuksen lähtökohtana?

Kokonaisvaltainen ja nopea alueiden- ja luonnonvarojen käytön muutos (kestävyysmurros) luo ristiriitoja julkisten ja yksityisten toimijoiden välillä ja haastaa pohtimaan, missä määrin olemassa oleva oikeusjärjestelmä mahdollistaa kestävyysmurroksen toteutumisen. On erityisen tärkeää pohtia, miten kestävyysmurrosta voidaan tukea horjuttamatta keskeisiä oikeusjärjestelmän ja tätä kautta yhteiskunnallisen vakauden lähtökohtia (resilienssiä), kuten oikeusvaltiota, perus- ja ihmisoikeuksia sekä eri oikeudenalojen vakiintuneita lähtökohtia.

Murroksessa on kyse ympäristöstä ja teknologiasta sekä mittavista oikeudellisista, yhteiskunnallisista ja kulttuurisista muutoksista niin globaalisti, Euroopan unionin tasolla kuin kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. RELIEF-hankkeessa kehitetään oikeusjärjestelmän resilienssiä ja muutuskäpykyä, jotka ovat edellytyksenä kompleksisten kestävyysmurroksen ilmiökokonaisuuksien sääntelyyn ja hallintaan. Dikotomisen joko-tai-asetelman sijaan hankkeessa etsitään sekä-että-logiikkaan perustuvia ratkaisuja. Kestävyysmurros ymmärretään viheliäiseksi haasteeksi, joka edellyttää tieteenala- ja hallinnonalarajat ylittävää yhteistyötä.

2.2. Mihin STN-ohjelman vaikuttavuustavoitteisiin sen ratkaiseminen vastaa ja miten?

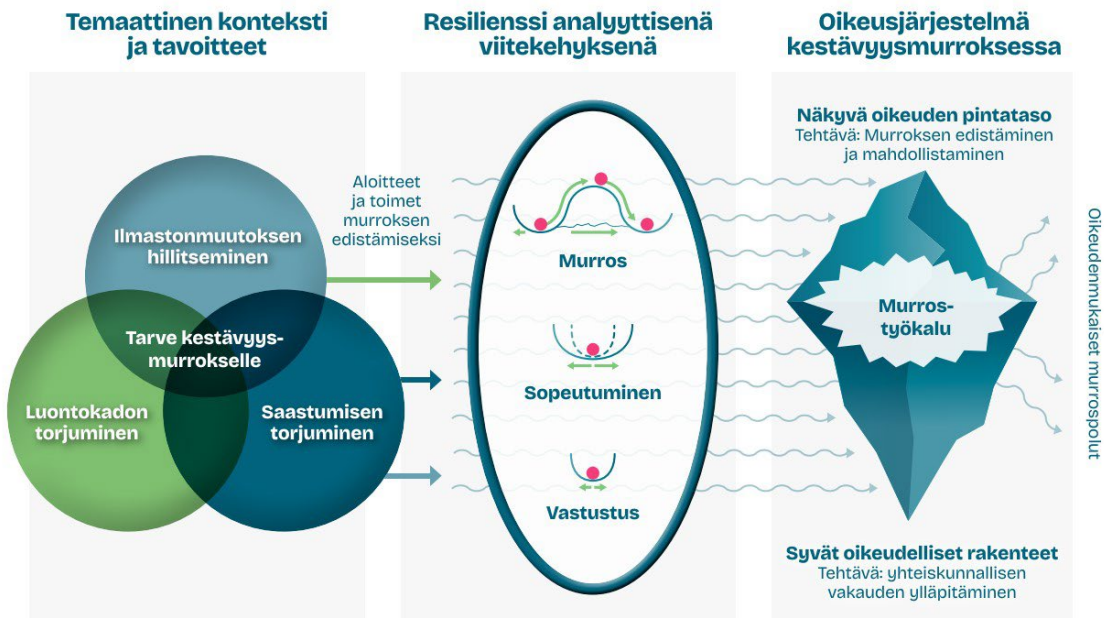
Oikeudenmukaisen vihreän siirtymän ohjelmassa (JUST TRANSITION) keskitytään vihreän murroksen kannalta oleellisiin yhteiskunnallisiin ratkaisuihin eri instituutioiden ja toimijoiden näkökulmista. Oikeudenmukaisella vihreällä murroksella viitataan ekologisten kestävyyskriisien kokonaisvaltaisiin, pitkäjänteisiin ratkaisuihin, jotka tukevat yhteiskunnan vakautta ja eri ryhmien mukana pysymistä.

RELIEF keskittyy erityisesti EU:n asettamien kunnianhimoisten ja nopealla aikataululla toimeenpantavien ympäristökestävyystavoitteiden toteutumiseen Suomessa. Ympäristökestävyystavoitteet liittyvät ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillintään, luonnon ennallistamiseen sekä vesistöjen suojeluun.

2.3. Miten hankkeessa tehtävä tutkimus pyrkii edistämään haasteen ratkaisemista?

Kestävyysmurroksen osakokonaisuuksien kestävä ja oikeudenmukainen sääntely, hallinta ja toimeenpano vaativat laajamittaisia muutoksia yhteiskunnan ja markkinoiden toiminnassa, koska ongelmien juurisyyt liittyvät kestävämmään alueiden- ja luonnonvarojen käyttöön sekä

globaalisti että Suomessa (McPhearson et al. 2021). Lähestymistapana resilienssi mahdollistaa RELIEF:lle oikeusjärjestelmän ja sen yhteiskunnallisten vaikutusten tarkastelun kolmen muutosdynamiiikan (vastustus, sopeutuminen, murros) kautta kestävyysmurroksen kontekstissa. Kuvio 1 tiivistää hankkeen lähestymistavan.

Kuva 1. Resilienssi lähestymistapana oikeusjärjestelmän muutoksen ja sen yhteiskunnallisten vaikutusten tutkimukseen.

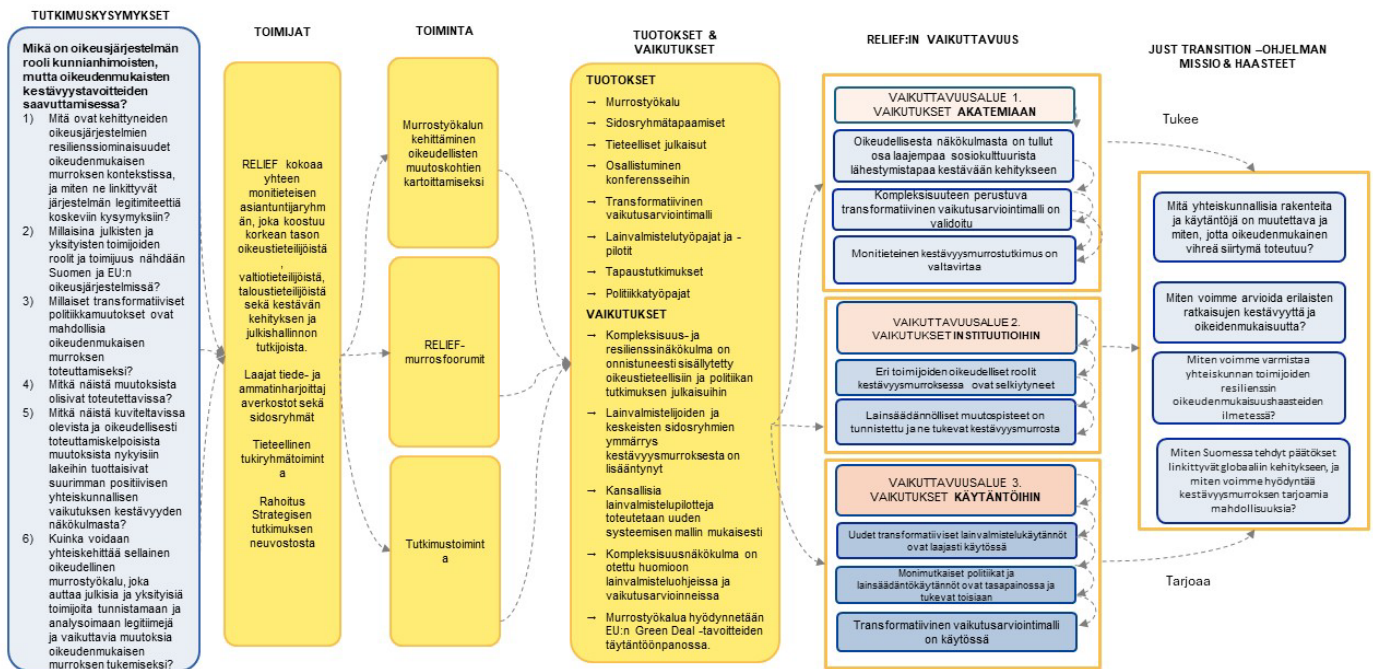
RELIEF pyrkii auttamaan julkisia (ministeriöt, toimeenpanevat viranomaiset ja tuomioistuimet) ja yksityisiä toimijoita (kansalais- ja etujärjestöt, yritykset) löytämään keinoja tunnistaa oma roolinsa ja omat vaikutusmahdollisuutensa kestävyysmurroksessa oikeusjärjestelmän tarjoamien vaikuttamiskanavien puitteissa. Lisäksi hanke auttaa tunnistamaan sellaisia oikeusjärjestelmän ja lainsäädännön konkreettisia muutosmahdollisuuksia, jotka voivat nopeuttaa kestävyysmurrosta horjuttamatta yhteiskunnallista vakautta ja oikeusjärjestelmän perusteita.

Hankkeessa luodaan monitieteisiä ratkaisuja potentiaalisten kestävyysmurrosta edistävien yhteiskunnallisten prosessien edistämiseksi sekä *tuotetaan tietoa oikeusjärjestelmien ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta ja yhteiskehittymisestä* ilmastonmuutoksen, luontokadon ja ympäristön saastumisen hillintään liittyvien kestävyystavoitteiden saavuttamiseksi ja edesautetaan hankkeessa tunnistettujen relevanttien (mm. lupa- ja muiden menettelyjen yhtenäistämiseen sekä merialuesuunnitteluun liittyvien) lainsäädäntöprosessien muutosta.

2.4. Mitä konkreettisia yhteiskunnallisia vaikutuksia tavoitellaan?

RELIEF-hankkeessa on tunnistettu kolme vaikuttavuusaluetta (tieteellinen vaikuttavuus, vaikuttavuus instituutioihin ja vaikuttavuus käytäntöihin), jotka osaltaan tukevat JUST TRANSITION -ohjelman päämääriä. Alla (ks. kuvio 2) on kuvattu RELIEF-ohjelman vaikutusmalli (*logic model*) tai toisin sanoitettuna muutosteoria (*Theory of Change*).

RELIEF – JUST TRANSITION -ohjelman missioon linkittyvä muutosteoria

Kuva 2. RELIEF-hankkeen muutoksen teoria.

Muutosteorian lähtökohtana ovat yhteiskunnalliset ja tutkimukselliset haasteet, jotka on kuvattu tutkimuskysymysten muodossa. Tutkimuksen pääkysymys on: ”Mikä on oikeusjärjestelmien rooli kunnianhimoisten mutta oikeudenmukaisten kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa?” Tämä rajaa tarkastelun oikeusjärjestelmään ja siinä esiintyviin kestävyysmurrosta vahvistaviin tai heikentäviin elementteihin. Tämän kysymyksen alla on kuusi tarkentavaa tutkimuskysymystä:

- 1) Mitkä ovat kehittyneiden oikeusjärjestelmien resilienssiominaisuudet oikeudenmukaisen muutoksen yhteydessä ja miten ne liittyvät järjestelmän legitimeettiä koskeviin kysymyksiin?
- 2) Millaisina nähdään julkisten ja yksityisten toimijoiden roolit ja toimijuudet Suomen ja EU:n oikeusjärjestelmissä?
- 3) Millaisia politiikkamuutoksia tarvitaan oikeudenmukaisen transformatiivisen muutoksen toteuttamiseksi?
- 4) Mitkä mahdollisista muutoksista olisivat toteutettavissa?

- 5) Mitkä kuviteltavissa olevista ja oikeudellisesti toteuttamiskelpoisista muutoksista nykyisiin lakeihin tarjoaisivat suurimman positiivisen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kestävyysmurrokselle?
- 6) Kuinka nämä auttavat yhteiskehittämään oikeudellisen murrostyökalun, joka auttaa julkisia ja yksityisiä toimijoita tunnistamaan ja analysoimaan legitiimejä ja vaikuttavia muutoksia oikeudenmukaisen murroksen tukemiseksi?

Näihin kysymyksiin hankkeessa pyritään vastaamaan aidosti monitieteisen tutkimuksen kautta. Tutkimuksessa korostuvat oikeustieteellisen analyysin lisäksi myös politiikan ja hallinnon tutkimuksen, kestävyystieteen ja taloustieteen näkökulmien kautta. Tutkimuksen laatua vahvistetaan korkeatasoisen tieteelliseen neuvonantajaryhmän ja läheisen sidosryhmäyhteistyön avulla. Keskeisiä toimenpiteitä ovat myös sidosryhmien kanssa yhdessä kehiteltävän murrostyökalun ja kompleksisen vaikuttavuusarviointimallin luominen sekä transformaatiopaneelin toteuttaminen. Murrostyökalu on konkreettinen työkalu tai lähestymistapa, joka auttaa tunnistamaan potentiaaliset, oikeudellisesti toteuttamiskelpoiset ja vaikuttavat murroskohdat yhteiskunnassa. Tämä tukee myös kestävyysmurrokseen liittyvien konfliktien ennakointia ja hallintaa.

Tämän tuloksena syntyy joukko kuviossa 2. kuvattuja suoritteita (esim. murrostyökalu, korkeatasoiset tieteelliset julkaisut, työpajat ja sidosryhmätapaamiset, murrospaneelit sekä muu viestintä- ja disseminaatiomateriaali. Nämä tuotokset muuntuvat hankkeen kuluessa konkreettisiksi vaikutuksiksi (*outcomes*), jotka edeltävät varsinaisia vaikuttavuustavoitteita (*impacts*).

Ensimmäinen vaikutus liittyy kestävyysmurrosta tukeviin muutoksiin lainsäädännössä. Tuemme lainvalmistelua muun muassa ympäristöministeriön Yhden luukun -hankkeessa, jossa arvioidaan mahdollisuuksia yhtenäistää lupa- ja muita menettelyjä ilmasto- ja energiamurroksen vauhdittamiseksi. Tuemme lainvalmistelua myös merialuesuunnittelua koskevassa lainsäädäntötyössä, jolla on läheinen kytkös merituulivoiman lisääntymiseen Suomessa. Vaikka hankkeen rooli vaikutuksen aikaansaamisessa on lainvalmistelutyötä tukeva, on lainsäädäntömuutoksia koskeva vaikutus toteutuessaan merkittävä.

Toinen vaikutus liittyy julkisen hallinnon ja yksityisten tahojen ymmärryksen lisäämiseen siitä, millaisia rakenteellisia oikeusjärjestelmätekijöitä kestävyysmurrokseen liittyy. Lainsäädäntöhankkeet tarkoittavat usein pistemäisiä muutoksia oikeusjärjestelmään, mutta niiden taustalla on usein toistuvia tekijöitä (kuten vaikkapa institutionaalisia toimintarajoitteita), jotka jarruttavat laajempia ja syvälleikäyvämpiä muutoksia oikeusjärjestelmässä. Esimerkkejä tästä ovat omaisuusensuoja ja lainsäädännön taannehtivuuden kieltä (vaikutus esimerkiksi kerran myönnettyihin hallinnollisiin lupiin ja vaikkapa käyttö- tai toimintaoikeuksiin), jotka jarruttavat kestävyysmurrosta järjestelmätasolla. Molemmista on oltava valmis joustamaan

kestävyysmurroksen vauhdittamiseksi, mutta lainsäädännön valmisteluvaiheessa ei aina ole riittävästi tietoa oikeusjärjestelmän hitausvoimien joustavuudesta muutoksen aikaansaamiseksi. Toisaalta hitausvoimista ei voida päästä täysin eroon, koska ne ovat tyypillisesti osa kehittyneen oikeusjärjestelmän yksityisiä toimijoita suojaavia mekanismeja. Tämän vuoksi oikeusjärjestelmän muutosta tukevat vipupisteet ovat aina myös kipupisteitä.

Kolmas vaikutus liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen ja akateemiseen keskusteluun oikeuden rooleista kestävyysmurroksessa. Oikeus typistetään tyypillisesti ohjauskeinoksi (lainsäädäntö), jolla voidaan ohjata yhteiskuntaa poliittisen tahdon mukaisesti. RELIEF-hankkeessa tuomme tämän rinnalle ymmärrystä siitä, että oikeusjärjestelmä – eli aikojen saatossa kertynyt lainsäädäntö eri tasoillaan (kansainvälinen, EU, Suomi) ja sitä koskeva tuomioistuinkäytäntö – raamittaa ja rajoittaa merkittävästi sitä, missä määrin ja millä aikataululla lainsäädännöllisiä tai muita politiikkamuutoksia voidaan yhteiskunnassa tehdä. Tämä ymmärrys mahdollistaa oikeudellisen näkökulman kytkeytymisen osaksi laajempaa yhteiskunnallis-kulttuurista lähestymistapaa kestävyysmurrokseen. Laajennettu näkökulma auttaa yksityisiä ja julkisia toimijoita hahmottamaan paremmin sitä, miksi kestävyysmurroksen edistäminen on hidasta, ja mistä hidasteet johtuvat. Tämä auttaa myös ymmärtämään, millä keinoin, missä menettelyissä ja kenen toimesta muutosta voidaan parhaiten edistää.

Neljäs vaikutus kytkeytyy tapaan, jolla lainsäädännön vaikutusten- ja vaikuttavuudenarviointia tehdään. Tällä hetkellä ajatus lainsäädännön vaikutuksista ja vaikuttavuudesta on usein lineaarinen (lainsäädäntömuutos x johtaa muutokseen y yhteiskunnassa). Tältä osin vaikutusten- ja vaikuttavuudenarviointia on tarpeen kehittää siten, että mutkikkaita (complex) vaikutusketjuja kyetään hahmottamaan. Lisäksi ympäristökestävyyteen liittyviä tekijöitä ei aina arvioida sellaisen lainsäädännön kohdalla, joka ei välittömästi liity ympäristön-, alueidenkäytön- tai luonnonvarojenkäytön ohjaukseen. Tältä osin arviointikehikkoa on tarpeen laajentaa.

RELIEF-hanke kuroo umpeen kestävyysmurroksen dynamiikkaan kohdistuvaa 'tietämiseen ja tekemiseen' liittyvää kuilua (Pfeffer & Sutton 2000) synnyttäen vaikuttavuutta kolmella eri alueella:

- 1) **Tavoiteltava tieteellinen vaikuttavuus** näkyy siinä, että RELIEF on kyennyt kehittämään kestävyysoikeuden teoreettista ja käsitteellistä viitekehystä yhteistyössä kansainvälisesti tunnustettujen asiantuntijoiden kanssa ja herättänyt sekä tieteellistä että laajempaa yhteiskunnallista keskustelua oikeudellisesta kestävyysmurroksesta. Lisäksi hankkeen myötä oikeudellisesta näkökulmasta on tullut kiinteä osa laajempaa sosiokulttuurista lähestymistapaa kestävyysmurroksen tutkimuksessa. Lisäksi kompleksisuuslähtöinen ja transformatiivinen lain vaikutusten arviointimalli on tieteellisesti vertaisarvioitu ja validoitu ja täten sovellettavissa lainvalmistelutyön ja vaikutusarviointien kehittämiseen.

- 2) **Vaikuttavuus instituutioiden toimintaan ja muutuskäytännöihin** näkyy siinä, että keskeisten toimijoiden (julkinen, yksityinen ja kolmas sektori) roolit kestävyysmurroksen edistäjinä ovat selkeytyneet ja toimijuus on vahvistunut. Hankkeessa on kyetty tunnistamaan kestävyysmurroksen esteitä korkeatasoiseen tieteelliseen tutkimukseen perustuen ja mahdollistettu kestävyysmurrosta edistäviä potentiaalisia muutoksia oikeusjärjestelmässä (sekä aineellisen lainsäädännön että oikeuden rakenteiden tasolla; esim. instituutiot ja toimijat).
- 3) **Vaikuttavuus olemassa oleviin oikeudellisiin käytäntöihin ja prosessihin** näkyy siinä, että lainvalmistelijat ja toimeenpanijat kykenevät tunnistamaan aidot oikeudellis-institutionaaliset esteet ja etsimään ratkaisuja, joka tukee kestävyystavoitteiden toteutumista. Hankkeen tuloksena on synnytetty tietoa oikeusjärjestelmien ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta ja yhteiskehittymisestä ilmastonmuutoksen, luontokadon ja ympäristön saastumisen hillintään liittyvien kestävyystavoitteiden saavuttamiseksi ja edesautamme hankkeessa tunnistettujen relevanttien (mm. lupa- ja muiden menettelyjen yhtenäistämiseen sekä merialuesuunnitteluun liittyvien) lainsäädäntöprosessien muutosta. Lisäksi murrostyökalu on laajasti käytössä ja tukee tätä työtä. Hankkeen tavoitteena on, että murrostyökalua tullaan hyödyntämään kansallisesti EU:n Green Deal -tavoitteiden toteuttamisessa sopivien oikeudellisten ratkaisujen löytämiseksi ja ilmastonmuutoksen, luontokadon ja ympäristön saastumisen hillitsemisen esteiden purkamiseksi. Murrostyökalua/menetelmää on mahdollista soveltaa myös globaalisti.

Hanke on lisäksi tuonut yhteen kestävyysmurroksen eri toimijat ja voimaannut heidät valjastamaan oman osaamisensa ja yhteiskunnalliset vaikuttamismahdollisuutensa kestävyysmurroksen edistämiseksi jakamalla omaa asiantuntemustamme. Luomme vuorovaikutteista ja pitkäjänteistä sektorirajat ylittävää yhteistyötä kestävyysmurroksen eri toimijoiden kanssa.

Myös lain vaikutusten arvioinnissa ymmärretään ilmiöiden kompleksisuus ja kyetään tuottamaan aikaisempaa validimpia ja kerrannais ja ulkoisvaikutukset paremmin huomioon ottavia arviointoja.

RELIEF-hanke tukee vahvasti JUST TRANSITION -ohjelman keskeisiä tavoitteita ja päämääriä kuten: Mitä yhteiskunnan rakenteita ja käytäntöjä on muutettava ja miten, jotta oikeudenmukainen vihreä murros toteutuu? Miten voimme arvioida erilaisten ratkaisujen kestävyttä ja oikeudenmukaisuutta? Miten varmistetaan yhteiskunnan toimijoiden resilienssi olosuhteissa, joissa muodostuu oikeudenmukaisuushaasteita? Miten Suomessa tehtävät ratkaisut kytkeytyvät globaaliin murrokseen, ja miten voimme hyödyntää murroksen tuomia mahdollisuuksia?

Hankkeen korkeatasoinen tutkimus valaisee edellä kuvattuja oikeudenmukaisen vihreän siirtymän tai kestävyysmurroksen kysymyksiä ja

tarjoa osavastauksia niihin oikeudellisen kestävyysmurroksen näkökulmasta ja samalla palvelee käytännön päätöksenteko- ja lainvalmisteluprosesseja tarjoamalla konkreettisia malleja ja työkaluja näiden ongelmien ratkaisemiseksi.

3. Tutkimuksen nykytila (state of the art)

3.1. Miten hanke asemoi itsensä haastetta koskevassa kansainvälisessä tutkimuskentässä?

Kestävyysmurrostutkimus on painottunut vahvasti kestävyystieteeseen sekä laajasti ymmärretyn yhteiskunta- ja ihmistieteellisen tutkimuksen kentälle (Köhler et al. 2019). Tässä kontekstissa oikeus ymmärretään lähinnä ohjauskeinona, jonka puitteissa voidaan tehdä laajoja muutoksia, jos poliittista tahtoa löytyy. Oikeudellisen näkökulman puuttuminen keskustelusta näkyy tyypillisesti ymmärryksen puutteena oikeuden taustoittavasta roolista kestävyysmurrokseen liittyvissä kysymyksissä (Garmestani et al. 2019; Patterson et al. 2021). Tämä tarkoittaa sitä, että kestävyys-, ihmis- ja yhteiskuntatieteellisessä kestävyysmurroksen tutkimuksessa esimerkiksi muutokset yritysten tai kansalaisten ajattelutavoissa ja käyttäytymisessä nähdään usein irrallaan oikeudesta. Käytännössä oikeus vaikuttaa kaikkeen yhteiskunnan toimintaan. Tässä mielessä oikeus on talouden kaltainen ilmiö yhteiskunnassa, mutta siinä missä talouden mittarina toimiva raha on näkyvä ihmisten, yritysten ja julkisten toimijoiden kaikessa toiminnassa, oikeuden rooli yhtenä yhteiskunnan keskeisenä normijärjestelmänä jää usein taustalle ja tunnistamatta. RELIEF pyrkii tuomaan oikeusjärjestelmiä koskevan näkökulman kestävyysmurrostutkimuksen ytimeen (Soininen et al. 2021).

Oikeustieteellisessä tutkimuksessa oikeutta tutkitaan sekä ohjauskeinona (miten laki x ohjaa ilmiötä y) että rakenteena (miten perustuslaki antaa toimivaltaa eri toimijoille; miten oikeus mahdollistaa omistusoikeuden ja kilpailun reunaehtojen kautta markkinoiden toiminnan; miten oikeus rajoittaa mahdollisuuksia ottaa ilmastonäkökohtia huomioon julkisissa suunnittelu- ja lupamenettelyissä; miten oikeus mahdollistaa tai rajoittaa kansalaisten vaikuttamista lainsäädännön valmisteluun tai konkreettisiin luonnonvarahankkeisiin). Oikeudellinen tutkimus on kuitenkin tyypillisesti kiinnostunut lähinnä oikeusjärjestelmän sisäisistä kysymyksistä (miten lakia x tulkitaan, eli mitä se ohjaa tai käskee tekemään; miten laki x suhteutuu lakiin y jonkin tietyn kysymyksen osalta) pyrkimättä avaamaan oikeusjärjestelmää muiden tieteenalojen suuntaan. RELIEF-pyrkii yhteiskunnallisen oikeustutkimuksen perinteen mukaisesti tarkastelemaan oikeutta yhteiskunnallisena ilmiönä, eli tarkastelemaan myös oikeuden ulkoista todellisuutta. Tällöin kiinnostuksen keskiöön nousevat myös lainvalmisteluun nivoutuvat kysymykset, jotka liittyvät esimerkiksi valtarakennelmiin sekä lainsäädännön vaikutusten- ja vaikuttavuudenarviointeihin. Keskiöön nousee kuitenkin myös laajemmin se,

millä tavoin yksittäiset lait tai oikeusjärjestelmä kokonaisuutena vaikuttavat yhteiskunnan ja markkinoiden toimintaan.

3.2. Mikä on tutkimuksen nykytila (state of the art) tällä alueella, ja miten hanke aikoo sitä edistää?

Tällä hetkellä ymmärretään hyvin, että oikeus on yksi keskeinen ohjauskeino nopean kestävyysmurroksen ohjaamiseksi, koska ilman valtion roolia muutos on hidasta tai voi aiheuttaa liiallista yhteiskunnallista ristivetoa. Tämän ohella ymmärretään, että oikeusjärjestelmässä on kestävyysmurroksen toteutumisen kannalta merkittäviä hitausvoimia, jotka perustuvat oikeusvaltion perusperiaatteisiin – esimerkkeinä omaisuudensuoja ja lainsäädännön taannehtivuuden kielto (Garmestani et al. 2019; Soininen et al. 2021). Tällä hetkellä näiden hitausvoimien muodostama kokonaisuutta ja niiden vaikutusmekanismeja ei kuitenkaan ymmärretä riittävästi. Ymmärryksen puute johtaa tilanteeseen, jossa kestävyyttä tukevia muutoksia oikeusjärjestelmään tehdään poliittisten tuulien ohjaamina ja ilman kokonaiskuvaa kestävyiden kannalta vaikuttavimmista muutoksista. Hanke pyrkii mutkikkuusteoriaa (complexity theory) soveltamalla luomaan uudenlaisen teoreettisen kehikon ja lähestymistavan, jonka avulla oikeuden hitausvoimia ja muutosmahdollisuuksia kestävyysmurroksessa voidaan tunnistaa ja toteuttaa (ks. esim. Ruhl et al. 2021).

4. Monitieteinen yhteistyö

4.1. Minkä tieteiden tai tutkimuksellisten näkökulmien avulla haastetta ja sen ratkaisemista ryhdytään tutkimaan?

Yhteiskunnallisen oikeustutkimuksen hengessä RELIEF tuo yhteen oikeus-, hallinto-, valtio-, talous- ja kestävyystieteellisiä näkökulmia. Näiden tieteiden avulla voidaan hahmottaa oikeusjärjestelmän toimintaa sisäisestä näkökulmasta (oikeustiede), kartoittaa lainsäädännön valmistelua, toimeenpanoa ja vaikutuksia yhteiskunnassa (hallinto-, valtio- ja taloustieteet), sekä ymmärtää oikeusjärjestelmä yhtenä kestävyysjärjestelmänä ja auttaa hahmottamaan oikeusjärjestelmätutkimus kansatutkimuksen ja yhteiskehittämisen menetelmien kautta (kestävyystiede).

4.2. Mitä yhteiskunnallisten sektoreiden välisiä rajoja ylitetään?

Hankkeen keskiössä on erityisesti ympäristö-, työ- ja elinkeino-, maa- ja metsätalous- sekä oikeussektorin välisen vuoropuhelun lisääminen. Tällä hetkellä haasteena on, että kestävyysmurrosta tukevat politiikat ja lainsäädäntötyö ovat vahvasti ympäristöministeriön toimivallassa, millä on jossain määrin muita hallinnonaloja vieraannuttava vaikutus. Sama painotus näkyy näiden hallinnonalojen vastineisiin kansalaisyhteiskunnassa ja

edunvalvonnassa. RELIEF mahdollistaa sektorirajat ylittävän yhteistyön ja yhteisen pohdinnan oikeuden muutoksen tukemisesta kestävyysmurroksessa.

4.3. Millaisia tutkimusyhteistyön mahdollisuuksia tunnistatte STN-ohjelman muiden hankkeiden kanssa?

Yhteistyömahdollisuuksia on lukuisia. Jo tällä hetkellä pohdimme yhteistyössä ForTran-hankkeen kanssa oikeuden roolia metsienkäytön muutoksessa. Teemme yhteistyötä myös SISU-hankkeen kanssa Saastamoisen säätiön rahoittamassa KATKO-hankkeessa, jossa tarkastellaan oikeus- ja talousjärjestelmien rakenteellisia kipupisteitä kestävyysmurroksen edistämiseksi. MUST-hankkeen kanssa on puolestaan meneillään yhteisartikkeleita kestävyysmurroksen hallinnasta ja suunnitteilla yhteistä tohtorikoulutusta.

4.4. Mitä annettavaa hankkeellanne voisi olla ohjelman muille hankkeille, ja mitä itse haluaisitte saada niiltä?

Oikeus nivoutuu kestävyysmurrokseen osana yhteiskunnan rakenteita ja toimii ohjauskeinona lähes kaikkiin kestävyysmurroksen vipuvaikutuskohtiin (Meadows 1999; Abson et al. 2017), aina yhteiskuntien ohjauksesta ajattelutapojen ja kulttuurin muutokseen. Voimme auttaa muita hankkeita hahmottamaan, millaisia oikeudellisia kysymyksiä heidän tunnistamiinsa kestävyysmuutoksiin sisältyy, ja millaiset politiikkamuutokset ovat oikeudellisesti toteuttamiskelpoisia. Lisäksi voimme tarjota muille hankkeille mutkikkuusteorian taustoittamaa ymmärrystä politiikkojen ja lainsäädännön vaikuttavuuden arvioinnista. Samalla toivomme saavamme muilta hankkeilta kontekstualisoituja ehdotuksia politiikkojen ja lainsäädännön muutoksista kestävyysmurroksen tukemiseksi, jotta saamme riittävästi aineistopohjaa RELIEF-työn tueksi.

5. Vuorovaikutus ja vaikuttavuuden edistäminen

5.1. Minkälaista sidosryhmäyhteistyötä ja vuorovaikutusta hanke aikoo tehdäsaavuttaakseen tavoitellut yhteiskunnalliset vaikutukset (vrt. kohta 2)?

Tiivis yhteistyö tunnistettujen sidosryhmien kanssa on olennaista hankkeella toteutettavan tutkimuksen vaikuttavuudelle. Hankkeessa kehitetään innovatiivinen lähestymistapa, murrostyökalu, jonka tarkoituksena on auttaa tunnistamaan potentiaaliset, oikeudellisesti toteuttamiskelpoiset ja vaikuttavat murroskohdat yhteiskunnassa.

Murrostyökalun kehittämisessä RELIEF-hanke hyödyntää neljää erilaista murrospaneelia, jotka kattavat laajasti eri sektoreita. Nämä paneelit ovat 1)

ministeriöt, 2) muut julkisen vallan toimijat ja tuomioistuimet, 3) elinkeinoelämä sekä 4) kansalaisyhteiskunnan toimijat. Jokainen paneeli tuo oman erityisosaamisensa ja näkökulmansa murrostyökalun kehittämiseen.

Hankkeessa järjestetään syksystä 2024 eteenpäin työpajasarja, jonka kautta sidosryhmät osallistuvat aktiivisesti murrostyökalun kehittämiseen. Työpajat tarjoavat foorumin keskusteluun ja yhteiskehittämiseen, ja niiden avulla pyritään luomaan konkreettisia ratkaisuja yhteiskunnan kohtaamiin haasteisiin.

Murrostyökalu tarjoaa tukea kestävyysmurroksen politiikkaprosesseille. Sen lähtökohtana on teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys, jotka muodostavat vahvan perustan hankkeen toiminnalle. Työkalun kehittämisprosessi etenee siten, että ensin RELIEF-hankkeessa arvioidaan oikeudellisten toimijoiden toiminnan reunaehdot ja toimintamahdollisuuksia kestävyysmurroksen kontekstissa.

Tämän lisäksi hankkeessa panostetaan potentiaalisten vipupisteiden tunnistamiseen ja määrittämiseen. Tämän vaiheen jälkeen hanke keskittyy tunnistettujen vipupisteiden oikeudelliseen toteuttamiskelpoisuuteen. Työkalu analysoi ja arvioi näiden muutospisteiden juridiset mahdollisuudet, tarjoten selkeän käsityksen niiden toteuttamisen haasteista ja mahdollisuuksista.

Näiden vaiheiden jälkeen työkalun kehittämissä arvioidaan potentiaalisten ja oikeudellisesti toteuttamiskelpoisten vipupisteiden vaikuttavuutta. Se auttaa käyttäjiä ymmärtämään, miten nämä muutokset voivat konkreettisesti vaikuttaa kestävyysmurroksen tavoitteiden saavuttamiseen. Näiden vaiheiden kautta RELIEF-hanke tarjoaa kattavan ja systemaattisen lähestymistavan kestävyysmurroksen politiikkaprosessien tukemiseksi ja edistämiseksi.

Lisäksi RELIEF-hanke järjestää kaksi kertaa vuodessa sidosryhmätilaisuuden, jossa eri sektorien julkiset ja yksityiset toimijat kokoontuvat yhteen pohtimaan oikeuden kipupisteitä ja mahdollisuuksia muutokseen. Nämä tilaisuudet tarjoavat arvokasta tietoa ja näkökulmaa, jota voidaan hyödyntää murrostyökalun jatkokehityksessä.

RELIEF-hanke on aktiivisesti mukana useissa lainsäädännön valmisteluun ja vaikutustenarviointiin liittyvissä projekteissa. Hankkeen johtajat ja tutkijat ovat sitoutuneet myös tapaamaan sidosryhmiä vapaamuotoisemmin eri prosesseissa. Tämä mahdollistaa jatkuvan vuoropuhelun ja tiedonvaihdon, mikä edistää murrostyökalun tehokasta kehittämistä vastaamaan yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin. Tämä sitoutuminen lainsäädännön kehittämiseen vahvistaa hankkeen asemaa yhteiskunnallisena vaikuttajana ja mahdollistaa sen osallistumisen keskeisiin päätöksentekoprosesseihin.

5.2. Onko hankkeellanne yhteisiä sidosryhmiä STN-ohjelman muiden hankkeiden kanssa?

Tätä ei ole tarkemmin kartoitettu, mutta erityisesti ministeriöt (OM, YM, MMM ja TEM) lienevät jaettu sidosryhmiä. Samoin etujärjestöissä (WWF, SLL, EK ja MTK) voi olla yhteisiä sidosryhmiä.

Miten hankkeen verkostot täydentävät ja tukevat ohjelman muiden hankkeiden verkostoja?

Hankkeen verkostojen vahvuus on erityisesti niiden syvyydessä. Tunnettuja henkilökohtaisesti keskeisten ministeriöiden, toimeenpanevien viranomaisien, tuomioistuinten sekä kansalais- ja etujärjestöjen edustajia pitkältä ajalta, ja olemme tehneet heidän kanssaan aiempaa yhteistyötä. Tämä on mahdollistanut luottamuksellisten suhteiden rakentamisen ja sen, että ymmärrämme sidosryhmien toiminta- ja päätöksentekokontekstia poikkeuksellisen hyvin. Syvät verkostot voivat tukea RELIEF-hankkeen ja koko ohjelman tutkimuksen vaikuttavuutta sekä tutkimuksen laatua tuomalla käytännöllisen näkökulman kestävyysmurroksen toimeenpanon yksityiskohtiin.

6. Lähteet

Abson, D.J. et al. (2017) 'Leverage points for sustainability transformation' 46(1) Ambio, 30–39.

Garmestani, A. et al. (2019) 'Untapped capacity for resilience in environmental law' 116(40) PNAS.

Köhler, J. et al. (2019) 'An agenda for sustainability transitions research: State of the art and future directions' 31 Environmental Innovation and Societal Transitions, 1–32.

McPhearson, T. et al. (2021) 'Radical changes are needed for transformations to a good Anthropocene' 1 Nature Urban Sustainability.

Meadows, D. (1999) Leverage Points – Places to Intervene in a System (The Sustainability Institute).

Patterson, J. et al. (2021) 'Finding feasible action towards urban transformations' 1 Nature Urban Sustainability.

Pfeffer, J. & Sutton, R. I. (2000). The Knowing-Doing Gap: How Smart Companies Turn Knowledge into Action. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Ruhl, J.B. et al. (2021) 'Resilience of Legal Systems – Towards Adaptive Governance' in Ungar (ed.) Multisystemic Resilience: Adaptation and Transformation in Contexts of Change (Oxford University Press).

Soininen, N. et al. (2021) 'A Brake or an Accelerator? The Role of Law in Sustainability Transitions' 41 Environmental Innovation and Societal Transitions.

